

mutatkozására Erdélyben. Reméljük, hogy a szlovenszkóiakat éppoly szeretettel és megbecsüléssel fogják fogadni Erdélyben, mint ahogy mi fogadtuk erdélyi sorstestvéreinket.

Az ilyen találkozásokra nagy szükség van. A közösség érzését erősítik és az eszméket, gondolatokat cserélik ki. Ledöntik a válaszfalakat és kultursíkon közös nevezőre hozzák még az elvileg talán egymással szembenálló csoportokat is. Erre pedig éppen a kisebbségi sorsban van a legnagyobb szükség, mert az ilyen találkozások azt domborítják ki, hogy a kultúra közös ügy s érdekében egységesen kell sorompóba állnia mindenkinek. Különösen a mai barbár, szellemtipró korban. (*Sándor László*)

THORMA JÁNOS (1870—1937)

„Óh! mennyivel nehezebb megtartani a hirnevet, mint megszerezni.“

Munkácsy ez őszinte feljajdulásának igazságát a maga sorsán tapasztalta Thorma János is.

Micsoda országos szenzáció volt 1896-ban az *Aradi vértanúk* megjelenése a millenáris esztendő annyi nevezetessége közepette. A sajtó, mámoros elragadtatással, hasábokat írt róla, a közönség pedig úgy járt a külön e kép céljaira kibérelt helyiségbe, mint a szentegyházba, hogy levett kalappal hódolthasson a magyar történelem gyászos oltárképe előtt. Az óriási vászon festői értékével ugyan senki sem törődött, de a szörnnyű dráma szívet facsaró tragikuma és a festő zord pátosza s megindító ünnepélyessége megrendítette a lelkeket.

Munkácsyt emlegették, ha Thormáról beszéltek vagy irtak. „Uj Munkácsyja született Magyarországnak“ — mondták.

Rózsa Miklós: *A magyar impresszionista festészet* című könyvéből vesszük e sorokat, mert ezek mutatják meg a legjobban Thorma János indulását — és egy kicsit a tragédiáját is, mert tragikus élet volt az övé.

Szegény Thormát egy életre elintézte első nagy képének sikere, amit soha többé nem tudott elérni, de ez csak egyik oka volt tragédiájának: a másik, a tulajdonképpeni, jóval mélyebben fekiadt.

Thormát adottságai: túlfűtött szónokias lendülete, szilaj pátosszal teli érzelmessége a leíró, az elbeszélő vagyis a történeti festés felé hajtották, első nagy sikerét is ilyen képpel érte el; viszont az esze, baráti köre és nem utolsó sorban az idő, a kor is a plein-air piktúra tájaira sodorták, vagyis ama festői felfogás bűvkörébe, amely rideg tudatossággal utasított el mindenféle leírást vagy elbeszélést és csak a tiszta festőiséget, még pontosabban: az optikailag kinyomozható volt hajlandó tudomásul venni.

Thorma festészete örökös ingadozás volt a két véglet között. Későbbi kudarcai, terméketlen kísérletei — csupa nagyszabású történelmi kép, — felemás szemléleti módja mind innen származtak. A tulajdonképpeni konfliktust a magyar vidékiesség és az európai szellem összeesapása adta, de ez nemcsak nála volt így; ez — a legjobbak kisérdéi életcsapatától eltekintve — az egész magyar szellemi életre jellemző volt. Thorma alakját tehetségén túl az emeli az átlagos fölé, hogy a festészet síkján benne — és szegény *Gyánfásh*an — ütközött ki ez a konfliktus a legtragikusabban.

A magyar festészet Thorma fellépésének idején kiegyenlíthetetlen ellentétekkel volt tele. Ami eddig történt: Munkácsy, Paál László, Szinyei-Merse, hogy csak a legnagyobbakat említsük — külföldön zajlott le (Munkácsy, Paál Franciaország, Szinyei Németország). Itthon a müncheni iskola leszármazottja, a színpadias, történelmi életképfestészet uralkodott, de már együtt volt ugyanakkor az a kis csoport, nagyobb részt külföldön tanuló festő is, akiket mint *Nagybányai festőket* vett

tudomásul később a művészettörténelem s akik valóban új korszakot is nyitottak a magyar festészet történetében.

Thorma János is közéjük tartozott, sőt alapító tag volt, de szelleme sehogysem tudott hozzájuk simulni. Hiába kért részt harcaikból, hiába állt soraik közé, eredendő tulajdonságai magányra kárhoztatták. Míg társai: Iványi Grünwald, Réti István, de különösen Ferenczy Károly, aki a modern magyar festészet egyik nagy mestere lett — teljes érdeklődésükkel a természet felé fordultak s azon voltak, hogy a látott világot minél egységesebben adják vissza, feláldozva a képegységnek minden irodalmi vagy történelmi elemet, ő minduntalan elkalandozott. Egyszer Petőfit és Szendrey Juliát akarta megörökíteni, a *Szeptember végén-é*, máskor a *Talpra Magyar-t* vagy épp a *Rákóczi-indulót* próbálta megfesteni. Pedig közben az idő ugyancsak eljárt az ilyen festészet felett; maga a közvélemény is megváltozott és azt az irodalmi és történelmi nevelésű nemzedéket, mely a képet csak a mesén keresztül tudta ugyanogy megközelíteni, felváltotta egy új, erősen naturalisztikus felfogású nemzedék, amely a festészetben épp az irodalmat tagadta meg. Thormát mind sűrűbben érte a szinpadiasság vádja, míg a festők azt fájlalták, hogy nem mindennapi képességeit ilyen látványos képekre fordítja. Maga is érezte ezt és mindent elkövetett, hogy kikerüljön történelmi zsákuccájából. Volt idő, amikor már-már sikerült neki. Az *Ujoncok* című képében, amelyik most a Szépművészeti Muzeumban lóg, eljutott a napfény égő tüzéhez, az atmoszféra festéshez, magához a festőiséghez, mely nem az elbeszélte témából, hanem a motivumból, a megfigyelt, az életben végbemenő festői történésekből fakad. De ez az erőfeszítés sem tudta megszabadítani önmagától.

Thorma nem tudott csak festő lenni, nem elégítette ki a pusztá festői szemlélődés, neki dráma kellett, felfokozott cselekmény, amin kitombolhassa magát és nem a köznapi élet tényeinek természettudományos megfigyelése. Visszatért történelmi képeihez s vele összes tévedéseire. Visszahuzódott. A véletlennek s a kikerülhetetlen szükségszerűségnek fatális találkozása lassan-lassan felőrölték erejét. Vidéki magánya és kudarcából táplálkozó beteges bizalmatlansága tökéletessé tették izoláltságát. Az utolsó tizenöt évben alig lehetett hallani róla valamit. S mikor 1937 május havában a *Barabás Céh* Erdélyi Kiállításán szembeke-rültem képeivel, szótlán megdöbbenéssel álltam előttük. A tragédia itt vált teljessé. Thorma János feladta önmagát és megpróbált „csak” impresszionista képeket festeni akkor, amikor az impresszionizmus már rég- gesrég halott volt.

És mindezek után Thorma János — tévedéseivel, nagy akarásaival, hibáival és erényeivel — a modern magyar festészet jelentős alakja, akinek kijár mindaz a tisztelet, ami a szellem küzdelmes életű munkáit megilleti. (*Dési Huber István*)

BITAY ARPAD, aki most aránylag fiatalon (1896—1937) meghalt, a magyar tudóstípus egészen új változatának volt a képviselője. Ezt az új változatot is, mint a többi, a történelem teremtette meg. A történelem járásával nemcsak új csapásokat vág, hanem új összefüggésekre hívja fel a figyelmet. Bitay ilyen új, nyilvánvalóvá és halaszthatatlanná lett összefüggések tudományos tisztázását vállalta életfeladatául. Erdélyben a románok és magyarok hosszú-hosszú évszázadok óta élnek együtt, tanította a valóság és nagyon elnagyoltan eddig a magyar tudományos kutatás. Az új történelmi helyzet felismerése a multa vonatkozólag is új kutatómunkát igényel s ezzel, a kutató új fajtáját: aki